

א. אין לך לחוש שתבוא האשה להפסיד הלקוחות שלא כדין, כי מה לה לשקר, הלא יכולה למחול כתובתה. (תוס' כאן ובכתובות יט, הרא"ש, ועוד. ובתומים (סו סקכ"ג) כתב שרוב המפרשים נקטו הסבר זה.) [ואם תאמר, והלא אם תמחל תצטרך לשלם ללקוחות את מלא סכום הכתובה, ועתה אינה משלמת להם אלא את דמי 'טובת הנאה' של מכירתה? יש לומר — וכן מוכח מכמה מקומות — שאף במחילת שטר-חוב אין משלם אלא דמי מכירתו שקיבל. וגם אם מחלה לאחר שכבר נתגרשה, ואפילו למאן דדאין דינא דגרמי. כן היא דעת רב שרירא גאון ודעת התוס', וכן מסתבר. ואולם מכאן אין ראייה לשיטה זו, כי ניתן להעמיד כגון שהיא עכשיו קודם הגירושין, באותו מצב שהיתה בשעה שנכתב השובר, וליטרוף לקוחות' — היינו בעתיד, כשתבוא לידי גביה (הרא"ש). ואמנם שיטת ר"ח רמב"ן ורשב"א שהמחל שטר חוב משלם דמים מלאים, משום דינא דגרמי, ולא רק מה שקיבל תמורת מכירת השטר].

ב. יש מפרשים שאין הטעם משום 'מיגו' [ומעיקרא לא קשה כנ"ל], אלא הודאה זו גופא שמודה שהכתובה פרועה בשובר זה, הריהי כאילו אמרה 'מחול לך' (רמב"ן ועוד. וע"ע אבני מילואים קי סק"ד. ומרש"י ניתן לדייק כפירוש זה או כפירוש הראשון — ע' מהר"ם שיף).

ג. יש מפרשים, הואיל ויכולה למחול יש לנו להניח שתמחל לבעלה (כדאמרינן בב"ק פט), ועל כן אין מצוי כלל שיימצאו קונים לכתובתה, ולדבר שאינו מצוי — לא חששו (הרא"ש).

ד. רבנו חננאל (ע' ברי"ף ור"ן — כתובות פו) פרש טעמו של שמואל שהמוכר שט"ח וחזר ומחלו — מחול, מפני שיכול המלוה לומר עיינתי בחשבוני ומצאתי שאינו חייב לי, או: כמדומני שפרע לי וכדומה. ולטעם זה, כתב, שכיב-מרע שמדייק ונותן, אינו יכול למחול. נמצא לפי זה שהמחילה מועילה כתוצאה מכך שבכחו לטעון 'פרוע'.

והר"ן (שם) הקשה על דבריו מסוגיתנו, שמבואר בה לכאורה להפך, שטענת פרועון תלויה במחילה, שלכך נאמנת לומר פרוע בשובר זה, מפני שיכולה למחול.

ויש לפרש הסוגיא לשיטת ר"ח להפך; אין כוונת הגמרא שהאשה נאמנת מכח דברי שמואל, אלא הכוונה להוכיח מן הברייתא שהלכה כשמואל שיכולה למחול הגם שיש בזה חובה לקונה, שהרי כשטוענת 'פרוע' מהתאריך שבשובר הרי היא חבה לאחרים ואעפ"כ האמינוה, וטעם הדבר הוא, כי כל כחו של הקונה לתבוע החוב שרכש, מכחה של האשה הוא בא, וכל הסתמכותו — עליה, לכך יכולה לומר פרוע ולבטל כחו. ואם כן הוא הדין מוכר שטר חוב יכול למחול, שהרי זה כאומר פרוע (עפ"י שו"ת אור לציון ח"א חו"מ ב).

דף ב

'הכא במאי עסקינן בשטר כתובה יוצא מתחת ידה' — ולא חששו שמא מכרה את השטר אגב קרקע, ועדיין השטר בידה — כי אין הלקוחות סומכין דעתם אם אינה מוסרת להם את הכתובה. ורב האי גאון כתב מפני קושיא זו שאין שטר נקנה ב'אגב' [מלבד בשטר מכירת אותה קרקע עצמה]. וכן כתב רבנו חננאל (הרא"ש).

'עדין בחתומיו זכין לו' — כתבו התוספות שתקנת חכמים היא שזוכה משעת החתימה. ונסתפקו

לענין איסורין, כגון בשטר שחרור של עבד. וכתב מהרש"א: לא כתבו זאת אלא לפי דעת האומר 'עדי מסירה כרתי', אבל לפי הסובר 'עדי חתימה כרתי' — מן התורה הוא.

ויש מקום לומר לפי זה שלשיטת הסוברים (הרי"ף והרמב"ם ועוד, דלא כהתוס' ריש גטין) שגם למאן דאמר 'עדי מסירה כרתי' מועילים עדי חתימה לבדם — יש לומר שעדי בחתומיו זכין לו — דין תורה הוא. [וכן היא משמעות התוס' לעיל, שאילו גט אשה היה בגדר 'זכות' היינו אומרים עבז"ל] (עפ"י שו"ת אחיעזר ח"א כה, יא).

יש מי שכתב שלכך לא כתבו כן התוס' אלא כאן, מפני שחוזר בו ומתחרט כשנותן המתנה לאחר, אבל בשטרי הלואה שמכירת הקרקע אינה חזרה מן ההלואה — עדי זכין לו בחתימות מדאורייתא (פני יהושע).

ע' בשו"ת דובב מירשים (ק"ט, א) שדן להתיר תערוכת חמץ שנמכרה לגוי באופן שכתב שטר-מכר ועשה קנין, ומסירת השטר נתאחזה לאחר חצות היום של ערב פסח. וסמך שם על הדין ד'עדי בחתומיו זכין לו' למפרע, הגם שלא הגיע לידו רק אח"כ, שגם לענין איסורין אומרים כן, כמוש"כ התוס'.

ויש להעיר לדון בממ"נ, אם זו תקנת חכמים, מאן יימר שתקנו כן גם בגוי? ואם הוא מעיקר הדין, לכאורה הוא מדין 'זכין לאדם' והלא אין זכיה לגוי? וצ"ב.

'מצא איגרות שום ואיגרות מזון, שטרי חליצה ומיאונין ושטרי בירורין' — רבנו תם פירש (מובא בתוס' כתובות ק: ד"ה אגרת, ובשטמ"ק) 'איגרות שום ומזון' — שבית-דין משלחים לב"ד שבמקום אחר, לשום נכסים של לווה, או לפסוק מזונות כך וכך לשבוע. וזו הסיבה שנקראים 'איגרות' בניגוד לשאר דברים המוזכרים במשנה — 'שטרות'. (ורש"י ועוד ראשונים פרשו בדרכים אחרות. וע' תו"ט).

'מצא בחפיסה או בדלוסקמא תכריך של שטרות או אגודה...' — מבואר שיש להחזיר שטרות שנפלו, כל שיש בהם סימן. ואף על פי שהנפילה עצמה יצרה ריעותא בכשרות השטר, כמו שכתבו הראשונים לעיל, שהעובדה שלא נזהר לשומרו מרע את חזקת כשרותו וחוששין שנפרע או שהוא פסול, אעפ"כ כיון שעל ידי הסימן נתברר ממי נפל, מהמלוה או מהלוה, אין נפילה זו מהוה ריעותא (עפ"י הרא"ש; תומים סה סקי"ז מבעל התרומות. וע"ע בנחלת דוד ובחדושי ר' מאיר שמחה).

ויש לפרש בפשטות שנתינת הסימן מוכיחה שממר עליו כחפץ שמור להחזיקו — ע' תומים שם; או"ש — גולה ואבדה יח, ה. ועוד יש לפרש עפ"י המובא בשם הגרי"ז (ע' לעיל יג) שנפילה אינה מהוה ריעותא לעצם כשרותו של השטר אלא בנוגע לדיני השבת אבדה, שאין מוצאו רשאי להחזירו לבעל השטר מפני אותה ריעותא. ולכן, כל שמצד דיני השבת אבדה יש סימן, שוב אין לערער על כשרות השטר. (ע"ע לעיל יח).

(ע"ב) 'אמר ליה רב עמרם לרבה: היכי פשיט מר איסור מממונא? אמר ליה: תרדא, שטרי חליצה ומיאונין תנן' — וטעמו של רב עמרם שהקשה — כי חילק בין איסור לאו דחליצה לאיסור אשת איש (פני יהושע). ורבה סובר 'מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת'. ואכן כך היא שיטתו במקום אחר [ביבמות פב. וכן שם ק"ט. וצ"ל שם 'רבה' ולא 'רבא', ומכאן סמך לדבר]. (עפ"י חדושי הגר"ר בענגיס ח"א כא, ב. וע"ע בהגהות הרש"ש לעיל יח. על תד"ה הא. עוד על כלל זה, ע' במובא ביוס"ד יבמות ק"ט).

עוד מוכח מהשוואת רבה שטרי חליצה לגט, שאיסור יבמה לשוק נידון כדבר שבערוה ואינו בכלל שאר איסורי תורה. וכפי שכתב המרדכי ביבמות (רעק"א — גטין כז).

כיו"ב הביאו משו"ת הריב"ש סו"ס שפה. ובספר בית הלוי (ח"ב ח, ח) כתב לדחות הראיה, שפשטות המשנה 'כל מעשה

ב"ד יחזיר מורה שגם גטין בכלל, אלא שבתחילה סבר שאין המשנה עוסקת אלא בממונות, והשיב על זה מחליצה ומיאונין, וע' בשו"ת אחיעזר ח"א לו; חדושי ר' מאיר שמחה; אילת השחר, ועוד.

'תכריך של שטרות... הכא נמי שטרי מכריז' — בשו"ת אור לציון (להגר"צ אבא שאול זצ"ל. ח"א חו"מ ט) דן אודות שתי אגרות-חוב שנמצאו במעטפה בבנק. בין שאר השאלות הנידונות (קנין חצר באבידה; חצר שאינה משתמרת; האם בעלי הבנק זכו בהם והאם המוצא זכה, ע"ש באורח), דן על הסימנים שיש בהן, ותורף דבריו:

פחות משלשה שטרות — אין המנין סימן, כמבואר בגמרא ובפוסקים. וכן המצאותם במעטפה אינו מהוה סימן, שכן הדרך לעשות, אלא אם יש סימן במעטפה. סכומי הכסף הנקובים באגרות — גם כן נראה שאינו חשוב סימן, כשם שבשטרי כסף או מטבעות אין הסכום סימן, כיון שיש שטרות ואגרות רבים כערך אלו שנמצאו.

אלא שעדיין יש מקום עיון, בהצטרפות מנין השטרות עם הסכום הנקוב, שמא אז אפילו בשנים הרי זה סימן. מאידך, נתינת המספר שעל אגרת-החוב — הרי היא סימן. ולכך אגרת-חוב שנאבדה, נחשבת כדבר שיש בו סימן (ואין בה 'אוש'), מפני שדרכו של הקונה אגרת-חוב, לרשום לעצמו את מספרה. עד כאן מדבריו.

[ע"ע בשו"ת אבן ישראל (לגרי"י פישר שליט"א. ח"ז) בנידון זה, ומסקנת שניהם שבעלי הבנק לא זכו באותן אגרות.

וכן הורה באגרות משה (חו"מ ח"ב מה). והוסיף שאף אם חוק המדינה יחייב ליתנו לבעל הרשות — אין שייך לומר 'דינא דמלכותא דינא' שהרי זה גזל ממש, ואין דד"מ יכול להתיר גזל. (ויש לדון שפעמים מחמת דינא דמלכותא מתיאש בעליו, כי סבור שרוב המוצאים ינהגו עפ"י דין המלכות. וע"ע באריכות בשו"ת דברי מלכאל ח"ז עו).]

'שטרי מכריז' — ולכך שנים אינם סימן אלא משלש ומעלה, לפי שכשמכריז 'שטרות מצאתי' יש במשמעות דבריו שנים (עפ"י תוס' הרא"ש להלן כד. בבאר דברי הגמרא שם. וכ"כ הריטב"א ועוד. [אבל לפירוש הסמ"ע (רסב סקל"ב) אין הוכחה מדברי הגמרא שם לדון זה]. 'אך לא הבינותי יפה טעם הדבר' — מתוך הערות הגרשז"א לפרק אלו מציאות.

ולכאורה נראה שאם מכריז בענין שאין כן במשמעות דבריו — גם בשנים הוי סימן. אך אפשר כיון שאם מצא שלש ומעלה מכריז 'שטרות', א"כ אם כשמוצא שנים יכריז בצורה אחרת, הרי גילה שמצא שנים. וכיו"ב ע' במובא להלן כה מספר 'שם הדר'.

'שמעת מינה קשר סימן' — פירוש, עתה עדיין לא סברנו שמכריז 'מצאתי שטרות' סתם והלה נותן את מנינם כסימן, ועל כרחק שהקשר הוא הסימן. ואולם, למה שהסקנו שהמנין הוא הסימן שוב אין לשמוע שקשר סימן (מהרש"א. וע' מהר"ם שיף ורש"ש).

'תנן: אם יש עמהן סמפונות יעשה מה שבסמפונות' — הגם שמשנתנו מדברת במציאה ואילו רב דיבר על סמפונות היוצאות מתחת יד המלוה — מסידור המשנה (וכן משמע מפירוש הרמב"ם ומסידור הלכותיו) מבואר שהמדובר כשהמלוה נתן סימן בסמפונות, והרי בטלה הריעותא שבנפילה, ואעפ"כ יעשה מה שבסמפונות. וזהו שהקשו על רב, שהרי זה כיוצא מתחת ידו.

[וכן במה שאמרו במשנה 'אחד הלוח משלשה יחזיר ללוח' — גם כאשר המלוה נותן בו סימן, כמפורש בפוסקים]. (אור שמח — גולה ואבדה יח,ה).

'ככתבם וכלשונם'

(ע"ב) 'אמר ליה: תרדא...' —

זו לשון רבי יאיר בכרך, בשו"ת חות יאיר (קנב): '...כי ודאי אף על פי שנקראו תלמידי חכמים שבבבל 'חובלים' במסכת בבא בתרא, לא מצד הריקודים והצעקות גדולות ומרות והכאת כף אל כף באי"ל נלחמים זה מול זה, או מצד הקנטורים וזלזולים חלילה, כי לא על סגנון זה נאמר 'כי ידברו את אויבים בשער' שאב ובנו רב ותלמידו נעשו אויבים, רק מצד שהם מתנגדים בסברותיהן ובראייתן...'

ומה שאמר רב 'במדומה לי שאין בו מוח בקדקדו' — היינו, שמותר לרב להוכיח לתלמידיו בדברים קשים כדי לזרזם, שיעיינו וישגיחו וישמרו מן הטעות והשגיאה... לכן, מפני שרבי ידע בלוי שאדם גדול ומופלג הוא, ולא היה ראוי שיטעה אם לא ממיעוט עיון והשגחה, לכן דיבר אליו קשות, חלילה לא מבעס או מגובה רוחו, והרי תניא משמת רבי בטלה ענוה, ולפעמים אמרו בדרך מליצה ובדיחותא...'

וכי האי גוונא מה שקראו אמוראי לחבריהם 'תרדא'... כולם יש לומר שהיו חבריהם וגדולים מהם, ולא קפדי כלל' (ע"ש עוד באורך).

ורבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל, ממיר, כתב בספרו 'דעת חכמה ומוסר' (ח"ב י) דברים אחרים: '... מה שמצינו הרבה פעמים בדבריהם, ביטויים חדים שלכאורה אין זה מתאים לחז"ל הקדושים, כגון מה שמצינו שאמרו זה לזה 'תרדא' וכדומה. וכן בדברי הראשונים ז"ל — מצינו להרמב"ן ז"ל, שדרכו לייקר ולכבד את דברי הרמב"ם הקדוש כל כך. ומכל מקום אומר כמה פעמים על דבריו ז"ל 'והוסיף הבל על הבלים', וכהנה רבות.

ולפי דברינו — הרי זה פשוט. אצל חז"ל הקדושים היה הכל בתכלית הטהרה והקדושה, היו מריבים והיו אומרים דברי נזיפה זה לזה, אבל היה כל זאת בלי שום תערובת של 'קפאין'. ה'טריפות' של דברים אלו אינו רק (=אלא) ה'קפאין', אבל כשהוא בתכלית הזיכוך והטהרה, אדרבה, 'אוריתא הוא דקא מרתחא ליה'. (= היינו, הנויפה והריתחא כשלעצמם, יש להם מקום, וקיימים הם גם אצל גדולים, ושליחם אינה אלא כשהלב אינו טהור וזך, שאז יש בהם תערובת טומאה וארס. וזו כוונתו במשל ה'קפאין', ראה שם בכל המאמר).

אמרו רז"ל (קדושין ל): 'את והב בסופה' — מתחילה נעשו אויבים זה את זה ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה. והנה כשאמרו חז"ל שהם נעשים אויבים, הרי הם שונאים ממש בלי שום מליצות, ואיך זה נעשים לבסוף אוהבים — איך זה אפשר?

אבל זהו סודו של דבר, כשהשנאה היא בלי 'קפאין', אין זה סתירה כלל להאהבה שאחר כך, בלי 'קפאין' אפשר להעשות שונאים, ומיד אח"כ אוהבים...'

ע"ע בן יהודע' על הביטוי 'תרדא'.

כאמור, נחלקו הראשונים ז"ל, האם לדעת אב"י אומרים עדין בחתומיו זכין לו בשטר מתנה, ויחזיר אף במתנת בריא, אם לאו.

ד. מצא שובר, בזמן שהאשה מודה שנפרעה — יחזיר לבעל. [אף על פי שיתכן שמכרה כתובתה לאחרים קודם שנפרעה כתובתה, ועתה היא מוציאה שובר שזמן כתיבתו מוקדם ויטרופ מלקוחות שלא כדין — אין חוששים לכך, אם משום שהמוכר שטר חוב יכול למחול עליו, כדשמואל (רבא), אם משום ששובר בזמנו טורף למפרע (כדאביי)].

לדברי רבא, במקום שאין קיים דינו של שמואל — לא יחזיר. וכתב הראב"ד שאם כתוב בשטר 'משתעבדנא לך ולכל דאתי מחמתך' אין יכול למחול. ולפי זה אפשר שעכשיו שהורגלו הכל לכתבו, חוששים שמא כתב לה זאת בכתובה, ואם אינה מוציאה שטר כתובה — לא יחזיר (רשב"א; ר"ן). ויש מי שחולק על דברי הראב"ד (מובא בר"ן).
אין האשה מודה — לא יחזיר, שמא נפל מיד האשה ועדיין לא נפרעה ולא מסרה השובר לבעל.

כלל הדבר: כל מקום שיש חשש הפסד לקוחות (שט"ח, מתנת בריא, מתנת שכ"מ — בן) — לא יחזיר, ואפילו שניהם מודים. ואם הלקוחות ידעו לתבוע להוכיח מתי בא השטר לידו (גט, שטר שחרור) — יחזיר, ויצטרך להוכיח מתי נמסר לו השטר.
וכן בכל מקום שדינו לזכות משעת החתימה (לאביי, שעדין בחתומיו זכין לו. או בשטרי הקנאה), או במקום שהלקוחות לא יפסידו מטעם אחר (מתנת שכיב מרע) — מחזירים.

דף כ

דין המוצא שטרות של בית דין — נתבאר לעיל טז.

מד. א. באלו סימנים מחזירים את השטרות לבעליהם?

ב. מצא שטר בין שטרותיו ואינו יודע מה טיבו — מה יעשה?

א. מצא בחפיסה [= חמת קטנה. רבה בר בר חנה] או בדלוסקמא [= תיק של זקנים. רבה בר שמואל], או שמצא תכריך או אגודה של שטרות — הרי זה יחזיר. וכמה אגודה — שלשה קשורים זה בזה. ומכריז: שטרות מצאתי, ואם בא אחד ואומר שלי הם ושלשה היו, כרוכים זה בזה — הרי זה סימן. [ואם נוקטים קשר סימן (כדלהלן כג): — נותן סימן בצורת הקשר].

דוקא בכגון סימנים אלו שאינם בגופו של שטר, אבל בנתינת סימן בגוף השטר — אין מחזירים לא למלוה ולא ללוה, שהרי כל אחד מהם בקי באותם הסימנים (ר"ן).
רבן שמעון בן גמליאל אומר: שלשה שטרות שכתוב בהם לווה אחד ושלשה מלוים — יחזיר ללוה. שלשה הלווים מן האחד — יחזיר למלוה.

א. משמע מסוגית הגמרא (והובאה בר"ף), ששטרות של לווה אחד ושלשה מלוים, אם אינם מקוימים יש לחוש שמא נפלו מהמלוים כשהלכו לקיימם, הלכך אין להחזירם ללוה אלא במקוימים.

וכן בשלשה לווים ומלוה אחד — אם הם כתובים על ידי סופר אחד, יש לחוש שמא נפלו מיד הסופר ואין להחזירם למלוה.

ב. פירש בתורי"ד שתנא קמא חולק על רשב"ג וסובר שאין להחזיר שטרות אלא על פי סימנים, ואפילו שלשה שטרות של לזה אחד או מלוה אחד — אין מחזירים לו.
ג. אפשר שלפי האמת [שחוששים שמא סימנים מדרבנן, ולא תקנו להחזיר שטרות בסימנים], אין מחזירים תכריך ואגודה של שטרות אלא לתלמיד חכם, שעל ידי סימן כל דהו מכירו בטביעות עין (עפ"י רא"ש פ"ב אות יג).

ב. מצא שטר בין שטרותיו ואינו יודע מה טיבו, האם הלוה הפקידו אצלו או המלוה, או שמא מקצתו פרוע ומסרוהו לו להיות שלישי ביניהם, ושכה — יהא מונח עד שיבא אליהו.
א. כן הדין ביורשים שמצאו שטר של אביהם ואינם יודעים מה טיבו (רא"ש).
ב. אם הלוה והמלוה מודים — יחזיר, שאין חוששים לקנוניא אלא בנפילה, לפי שהורע השטר (רא"ש). והרשב"א חולק.

דפים כ — כא

מה. א. שובר היוצא תחת יד המלוה, האם יש לו תוקף?
ב. מה דינו של שובר היוצא מתחת ידי שלישי? וכן שובר שכתוב בשטר החוב לאחר חיתומו?
א. אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב: סמפון (= דבר המבטל, שובר) היוצא מתחת ידי מלוה, בין שכתוב בכתב ידו בין בכתב יד סופר — פסול, כי שמא לא נפרע חובו והכין לו שובר לכשייפרע. ואפילו העדים החתומים עליו יקיימו חתימותיהם — כל שאינם מעידים שפרע, אין השובר כשר. אבל אם יש עליו הנפק — כשר, שאין בית דין מקיים אלא אם כן פרע.
אם נמצא השטר בין שטרותיו הקרועים — יש להניח שנפרע החוב ויעשה מה שכתוב בסמפון. (יש מפרשים ששטר החוב נמצא בין השטרות הקרועים, וזה מוכיח על השובר שהוא אמת. ורש"י פירש שנמצא השובר בין השטרות שאין לו צורך בהם, וזה מורה שגם בו אין לו צורך, כי אילו הוא כתבו להיות מוכן לו כשייפרע, לא היה נותנו עם שטרות שאינם צריכים לו). וכן הדין כשמת ומצאו היתומים שובר בין שטרות קרועים.

ב. שובר היוצא מתחת יד שלישי — כשר, שהרי האמינו מלוה לשלישי. (ואם השלישי אינו יודע מה טיבו — יהא מונח עד שיבוא אליהו, כנ"ל).
מדובר שיש על השובר עדים אלא שאינו מקויים, אבל אם אין עליו עדים — אין השלישי נאמן (רשב"א ריטב"א ור"ן).

שובר היוצא לאחר חיתום שטרות — כשר, שאם לא שנפרע לא היה מרע את שטרו לכתוב בו שובר. כתב ר"י מגאש (בתשובה קמז. וע' גם בחדושי הריטב"א 'החדשים'), אין חילוק אם כתוב לאחר החתימת או בגב השטר, או אם יש עליו עדים אם אין, ובין בכתב ידו בין בכתב סופר. ואין הדבר מוסכם (ע' בית יוסף חו"מ סה בשם רבנו ירוחם; שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן — ק).